

Економічна інтеграція в АТР в кінці 1980-х – 1990-ті рр. і регіональна політика США // Там само. – 2012. – Вип.112. – С.10-13; Її ж. Американсько-японські відносини в 1990-ті рр.: економічний вимір // Там само. – 2012. – №113. – С.16-20, ін.

3. National Security Strategy of the United States. – The White House, August 1991. – P.28.

4. Ibidem; National Security Strategy of the United States. – The White House, January 1993.

5. Snider, Don M. The National Security Strategy: Documenting Strategic Vision. March 15, 1995. – Carlisle, PA, 1995.

6. Baker James A. III and Thomas M. DeFrank. The Politics of Diplomacy. Revolution, War and Peace, 1989-1992. – New York, 1995. – P.42-43.

7. Ibidem. – P.45.

8. Ibidem. – P.588, 604.

9. 1992 U.S. Japan Global Partnership Agreement [Електронний ресурс] / International Trade Administration. – Режим доступу: <http://www.mac.doc.gov/japan-korea/market-opening/ta920109.htm>

10. Hearings on Asian and Pacific Affairs and on International Economic Policy and Trade of the Committee on Foreign Affairs, House of Representatives. February 20 and April 19, 1990. – Washington, 1991. – С.1.

11. National Security Strategy... January 1993. Op.cit. – P.7.

12. Baker James A. III. Op.cit. – P.101.

13. Public Papers of the Presidents of the United States. George Bush. 1992-1993. Book 1. – Washington, 1993. – P. 881-882.

14. Bush, G. and B.Scowcroft. A World Transformed. – New York, 1998. 15. Baker James A. III. Op.cit. – P. 588-594.

Надійшла до редколегії 29.01.13

Н. Городня, канд.ист.наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ВОСТОЧНОАЗИАТСКОЙ ПОЛИТИКИ США ПРИ АДМИНИСТРАЦИИ ДЖ.Г.У.БУША (1989-1993)

Анализируются основные направления внешней политики США в Восточной Азии в условиях завершения "холодной войны" – постепенный переход администрации Дж.Г.У.Буша от стратегии "сдерживания" к "коллективному вовлечению" на региональном уровне, меры по интеграции экономики США в восточноазиатскую экономическую систему; политика на Корейском полуострове; развитие двухсторонних отношений США с Японией и Китаем.

Ключевые слова: администрация Дж.Г.У.Буша, внешняя политика США, Восточная Азия.

N. Gorodnya, Ph.D. (History), Associate Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

THE KEY DIRECTIONS OF EAST-ASIAN POLICY OF THE U.S. UNDER G.W. BUSH ADMINISTRATION (1989-1993)

The guidelines of the U.S. East Asian policy during G.H.W.Bush administration (1989-1993) are studied, such as gradual U.S. transition from regional-based "containment" to "collective engagement" strategy, integration of American economy into East Asian economic regional system, Korean Peninsula policy, U.S.-Japan and U.S.-China bilateral relations.

Key words: G.H.W.Bush administration, U.S. foreign policy, East Asia.

УДК 006.915(495) "71"

А. Зубко, канд. іст. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

НАУКОВІ ІСТОРИЧНІ ПРАЦІ В ВІЗАНТІЇ

В статті дається характеристика змісту наукових праць візантійських істориків, тематики їх наукових досліджень, розроблених ними концепцій історичного розвитку. Простежений вплив на візантійську історичну науку традиції античної історіографії.

Ключові слова: історії, хроніки, мемуари, історичний факт, історичне джерело, антична традиція, візантійська історіографія. Візантійська енциклопедія.

За встановленою в історичній науці традиції праці візантійських істориків поділяють на два типи – "історії" і "хроніки". Автори "історій" більше уваги приділяли сьогоденню і часу, безпосередньо попередньому йому. Хроністи, в свою чергу, свторювали огляди всесвітньої історії на протязі тисячоліть, основані на точному датуванні подій.

Візантійські "історії" і "хроніки" відрізнялися не лише зовнішньою формою, але і внутрішнім змістом. Як зауважувала Р. Досталова: "Одне з головних відмінностей візантійської історіографії від хронік – зв'язок історіографії з античною традицією. Якщо хроніки притримувалися римсько-християнської традиції і послідовно ігнорували античну Грецію, візантійська історіографія з самого початку дотримувалася традицій Геродота і Фукидіда не тільки в мовному плані, але і в змісті концепції творів" [1, с.23].

Антична культура в тій чи іншій формі продовжила своє існування в Візантії і після прийняття християнства. За словами М. В. Бібікова: "Ранневізантійська історична література, як і культура в цілому, безпосередньо виникли з античного літературного і культурного спадку, розвиваючи і поновлюючи його традиції, сповідуючи принцип наслідування – "мімесіса" – зразкам давніх авторів" [2, с.41]. В наступні часи традиції античної

культури здійснюють великий вплив на творчість середньовічних істориків, філософів, літераторів. Цей вплив простежується і в сучасній науці та мистецтвах.

Твори візантійських істориків мають значення історичного джерела з вітчизняної історії. "Майже всі вони, являючись видатними пам'ятками середньовічної думки, містять величезні, в основному унікальні – при відсутності інших сінхронних джерел – відомості по історії Русі, її політичному устрою, військовим компаніям, просопграфії, господарсько-економічному життю, дипломатії і культурі" [3, с.70].

Перші твори візантійських істориків відносяться до пізньоантичної історичної прози IV-V ст. Праці істориків Євнапія, Олімпіадора, Пріска Панійського, Малха, Кандіда Ісавра збереглися переважно у фрагментах. "Історія" Зосіма збереглася повністю. Особливо цікавим серед матеріалів цих творів є опис посольства 448 р. до вождя гуннів Аттіли, в якому прийняв участь історик і дипломат Пріск Панійський.

У IV-V ст. виник також інший напрям досліджень візантійських істориків. "Ранній Візантії історія культури зобов'язана одним історіографічним жанром, який визначив ту нову якість, котра була притаманна усьому періоду становлення нової держави та її культури. Бі-

льше того, цей жанр фактично і проіснував в межах цього періоду, відроджуючись в подальшому у вигляді спорадичних реплік. Це – церковна історія" [4, с.33].

Як зауважила візантіолог З. В. Удальцова: "Процес християнізації ідеології, природно, істотним чином вплинув і на принципи зміни ідейних підстав візантійської історіографії того часу. Це позначилося в зміні як її форми, так і змісту. Створення нових форм і жанрів історичного твору було по суті зовнішньою проявою принципово іншого, ніж в античності, обміркування візантійцями всесвітньо-історичного процесу" [5, с.3]. Античному світосприйняттю і розумінню суспільного життя протиставилася християнська концепція світобудови.

Церковні "історії" створювали як прибічники офіційної візантійської церкви, так і автори – представники інших напрямів християнського віросповідання – арианства, монофісита, несторіанства. Це обумовило ідейну різнобічність творів церковних істориків, зумовлену різним етнічним походженням їх авторів. Більшість творів візантійських церковних істориків IV-VI ст. було написано на грецькій мові, але більшість їх авторів була тісно пов'язана з східною єгипетсько-сірійською традицією, центром якої вважалася Александрія.

З творів церковних істориків Візантії IV-VI ст. повністю збереглися деякі праці Євсевія Кесарійського, Сократа Схоластика, Созомена, Феодорита Кірського та Евагрія Схоластика; твори Іонна Ефеського, Філосторгія, Захарія Ритора та інших авторів дійшли в уривках.

Засновником християнської історіографії вважається єпископ Євсевій Кесарійський. Його "Церковну історію" згодом продовжили Сократ Схоластик, Созомен, Феодорит Кірський. В свою чергу автор іншої "Церковної історії" Філосторгій був прибічником арианства. Класична антична освіта дозволила цьому автору поряд з церковними текстами дати відомості з географії, зокрема далеких земель Індії та Африки, астрономії, природничих наук. Монофіситу "Церковну історію" написали Захарій Ритор та Іоанн Ефеський. Несторінська традиція представлена працями сірійського автора VI ст. Бархабешаби, єпископа Халвана.

Жанр світської візантійської історії сформувався остаточно в VI ст. в творах Прокопія Кесарійського. Його "історії" містили описи війн з персами, вандалами і готами. В свою чергу "Таємна історія" Прокопія Кесарійського розкриває зміст історичних подій, використовуючи інколи жанр політичного памфлету. Сучасником Прокопія був Петр Патрікій (Магістр). Його "Історія" дійшла в виписках імператора X ст. Константина Багрянородного.

Інший автор VI ст. Агафій Міринеїський ввів в візантійську історіографію жанр особових спогадів учасника історичних подій. Продовженням твору Агафії стала "Історія" Менандра Протектора. В свою чергу продовжувачем оповідання Менандра став історик Феофілакт Сімокатта. Його "Всесвітня історія" містить багато інформації про завоювання слов'янами Балканського півострова в VI ст.

Друга половина IX-X ст. були відмічені в Візантії піднесенням освіти, науки, культури, духовного життя. Ця доба згодом отримала назву "візантійського енциклопедизму". Період правління імператорів Македонської династії відмічений останнім піднесенням зовнішньої могутності Візантії, внутрішньополітичною стабільністю, розвитком ремесла і торгівлі.

Розвиток історичної науки цього часу багато в чому пов'язаний з діяльністю імператора Константина Багрянородного. Крім написання власних історичних творів імператор сприяв діяльності Магнаврської школи (університету), який був заснований у Константинополі в VI ст. "В відтвореному Константинопольському уні-

верситеті під постійним протегуванням імператорів славетні вчені викладали філософію, риторіку, науки, і навколо їх кафедр юрилися учні, котрі з'являлися з усіх боків візантійського або арабського Сходу" [6, с.88]. Основними творами Константина Багрянородного є "Об управлінні імперією", "О церемоніях візантійського двору", "О фемах".

Опис політичних подій X ст. на підставі особистих вражень дав в своїй "Історії" Лев Діакон. При користуванні документальними джерелами він орієнтувався на Агафія Міринеїського. Інший історик X ст. Феодосій Діакон створив віршований твір "Взяття Криту" про відвоювання візантійцями острова Крит у арабів, використовуючи давньогрецькі поетичні традиції, зокрема "Іліаду" Гомера. Крім того, ним були використані "Історичні вірші" Феодосія Грамматика про облогу арабами Константинополя в 717-718 рр. Віршовані твори Іоанна Кіріота (Геометра) також присвячені військовим перемогам Візантії.

Оцінюючи добу правління Македонської династії французький історик Шарль Діль відзначав: "По закінченні іконоборської кризи у всіх галузях думки виявляється помітне пожвавлення, пов'язане з відродженням античності; і самі імператори не зневажали науки. За ініціативою Константина VII Багрянородного в X ст. створюється перелік багатств, залишених минулим; це доба історичних, юридичних, адміністративних, граматичних, природничих і агіографічних енциклопедій. Самостійна думка спирається на цю основу, щоб прямувати далі. Доба Македонських імператорів бачила послідовно розквіт багатьох великих умів: в IX ст. – Фотія, визначного вченого, сміливого і могутнього розуму; в XI ст. – Пселла, універсального генія, найбільш допитливого, блискучого і новаторського розуму свого часу... Навколо них ціла плеяда видатних людей: історики, як Константин Багрянородний, Лев Діакон або Михаїл Атталіат, хроністи, як Сімеон Магістр або Скіліца, філософи, богослови і поети" [7, с.89].

У XI ст. починається поступове послаблення Візантії. Цей процес відображений в "Хронографії" Михаїла Пселла, яка має ознаки як "історії" так і "хроніки". З твором Пселла тісно пов'язана "Історія" Михаїла Атталіата. Вони доповнюють одна одну. Якщо Пселл дає опис подій у Константинополі, то Атталіат описує події в провінціях Візантії.

У XII ст. в добу правління династії Комнінів в Візантії відбулося нове піднесення освіти, науки, культури і мистецтва. Робляться спроби поєднати античний культурний спадок і християнські традиції середньовіччя. Ця доба отримала назву "Комніновського відродження". Діяльність деяких культурних спілок, зокрема літературно-філософського гуртка принцеси Анни Комніної, багато в чому нагадувала спілкування в майбутніх спілках італійських гуманістів XV-XVI ст.

Сама принцеса Анна Комніна є автором історичного твору "Алексіада", присвяченого життю її батька – імператора Алексія I Комніна. Її твір доповнює працю її чоловіка Нікіфора Врієння "Історичний матеріал". Близьким до імператорського двору був історик Іоанн Кіннам, який виконував обов'язки секретаря при імператорі Мануїлі I Комніні. В його "Історії" багато особових вражень здобутих під час участі в військових походах на Балкани в 60 рр. XII ст. Військові походи імператора уславляв в своїх творах також Євстафій Солунський. У цього історика, як і у Іоанна Кіннама, є згадки про Галицьке князівство і його засновника князя Володимира Володаревича.

Історик Нікіта Хоніат в своїй "Історії" дав огляд історичних подій в Візантії в XII ст., закінчуючи захопленням Константинополя хрестоносцями в 1204 р., чому

був безпосереднім свідком. Його твір має ознаки мемуарної літератури.

У 1261 р. Візантійська імперія востаннє була відроджена імператором Михаїлом VIII Палеологом. Доба династії Палеологів – 1261-1453 рр. – відзначена останнім піднесенням візантійського наукового, літературного і художнього відродження. "Для суспільства XIV і XV століть Константинополь завжди залишався одним з найкрасивіших і блискучих міст всесвіту, коліскою православ'я, куди сходилися паломники з грецького і слов'янського Сходу, великим торговим містом, де зустрічалися купці зі всього заходу, чудовим центром науки та мистецтва" [8, с.142].

Цей період відзначений появою цілої плеяди талановитих і оригінальних візантійських істориків: Іоанна Кантакузіна і Нікіфора Григора в XIV ст., Франдзі, Дука, Халкоконділа і Кривула в XV ст.

Історик Георгій Пахімер належав до кола учнів Георгія Акрополіта. Його "Історія" охоплює період з 1260 по 1308 рр., продовжуючи "Хроніку" Георгія Акрополіта. Принципи візантійського гуманізму, пізніше покладеного в основу європейського Відродження, містила в собі "Ромейська історія" великого вченого, ерудита, історика, філософа, літератора Нікіфора Григора, перу якого належать численні наукові і літературні твори. Описані в ній історичні події відбувалися в 1202-1359 рр. "Історія" візантійського імператора Іоанна Кантакузіна, котру він писав під псевдонімом Христул, має вигляд особистих мемуарів, охоплюючи час його активної політичної діяльності – 1320-1356 рр.

У XV ст. твори візантійських істориків описують падіння Візантії під турецькою навалою. Це насамперед стосується "Історії" Михаїла Дуки. Візантійський історик, дипломат, родич імператорської родини Палеологів Георгій Сфрандзі залишив спогади у вигляді мемуарів. Тут описані події за 1401-1478 рр. Згодом в XVI ст. вони були відредаговані іншими авторами. Твір отримав назву "Велика хроніка Сфрандзі".

Останніми відомими істориками Візантії стали Михаїл Кривула і Лаонік Халкоконділ. "Історії" Кривула, охоплюючи події 1451-1467 рр., написані по безпосередньому замовленню турецького султана. "Викладення історій" Лаоніка Халкоконділа також описує падіння Візантійської імперії, даючи огляд подій 1298-1463 рр. Однак ідейна позиція Халкоконділа інша, ніж Кривула, котрий змирився з турецьким пануванням. Халкоконділ проголошує вже не візантійську державну ідею – спадкоємицю римської, а національну еллінську – спадкоємицю античної Греції.

Твори візантійських істориків є безцінним джерелом з історії Візантійської імперії IV-XV ст., а також держав, народів і племен, котрі увійшли в коло політичних, військових і торгових інтересів візантійців. Особливо цінними для нас є повідомлення візантійських істориків, котрі стосуються вітчизняної історії.

Так, історик Дексіпп Афінянин повідомляє багато цінних фактичних відомостей про боротьбу народів Північного Причорномор'я з Римською імперією в середині III ст. Дексіпп пише, що: "Скіфи, котрих звать Готи, здійснивши переправу через ріку Істр при Декії (римський імператор – А.3.), великою масою спустошували римську державу" [9, с.27]. У війнах з Римом поряд з готами активну участь прийняли і слов'янські племена. За словами Дексіппа, досвід цих війн доводить, що: "Битви вирішуються скоріше твердістю, ніж багаточисельністю" [10, с.39].

За часом твори Дексіппа Афінянина відносяться до римської доби, але вони є передумовою виникнення візантійської історіографії. "З історико-літературної точ-

ки зору неможливо провести ту чітку хронологічну межу, котра би відокремлювала пізньоантичну грецьку літературу, та історичну прозу в тому числі, від візантійської – ранньосередньовічної" [11, с.40].

Історик Евнапій Сардієць (народжений в місті Сарди в Малій Азії) писав вже у візантійську добу. Його твори продовжують історію Дексіппа Афінянина. За оцінкою Евнапія: "Головна мета його (Дексіппа – А.3.) історії, пропустивши первісні події, які дісталися у володіння поетів, звернути читача до більш вірогідного і більш достеменного; а наступні події, більш підтвержені свідченнями, з'єднати, привести до історичної достеменності і очистити вірною критикою" [12, с.78]. Керуючись даним підходом при роботі з історичними фактами, Евнапій продовжує розповідь Дексіппа про війни вже Візантійської імперії зі "скіфами" – народами Північного Причорномор'я.

Історик і поет Олімпіадор Фівянин (народжений в Фівах єгипетських) в 412 р. очолив візантійське посольство до гуннів у Північне Причорномор'я. В "Історичних творах" Олімпіадора: "Історик пише про Доната (правителя гуннів – А.3.) і про Унів і про відмінне мистецтво їх правителів в стрілянні з луку" [13, с.195].

Історики Малх Філадельфієць (народжений в Філадельфії) та Петр Магістр (народився в місті Фессолоніка на півночі Греції) теж писали про події у Північному Причорномор'ї і на Балканах в II-IV ст.

Загалом історики Дексіпп Афінянин, Евнапій Сардієць, Олімпіадор Фівянин, Зосіма, які жили і писали свої "історії" в III-V ст., отримала класичну античну освіту, і, між іншим, були переконаними прибічниками еллінської язичеської релігії. Це свідчить про те, що не можна провести чіткого кордону між античністю і новою християнською добою в самосвідомості візантійців.

Особливе місце в візантійській історіографії VI ст. займає Прокопій Кесарійський. В його творах є цікава інформація про слов'ян і інші народи Східної Європи. Зокрема про те, що: "Був якийсь Хільбудій, близький до імператорського дому, в військовій справі людина виключно енергійна і настільки позбавлена пристрасті до збагачення, що замість величезних багатств, він не набув жодних статків. На четвертому році своєї єдинодержавної влади імператор, признав цього Хільбудія начальником Фракії, поставив його для охорони ріки Істра, наказавши йому слідувати за тим, щоб проживаючи там варвари не переходили ріку... Хільбудій настільки був страшний варварам, що протягом трьох років, поки він був удостоєний звання воєначальника, ... ніхто з варварів не наслідкував перейти Істр для війни з римлянами" [14, с.247-248].

Дехто з істориків вважає цього Хільбудія (можливо слов'янське ім'я Хвилібуд) прототипом полянського князя Кия, засновника Києва. Взагалі, про політичний устрій слов'янських народів Прокопій Кесарійський пише так: "Ці племена, слов'яни та анти не управляються однією людиною, але з давніх часів живуть в народовправстві (демократії), і тому в них щастя і нещастя в житті вважається справою загальною" [15, с.249-250].

Даючи географічний опис земель Північного Причорномор'я, зокрема Приазов'я, Прокопій Кесарійський визначає територіальне розташування слов'янських племен: "народи, які тут живуть, в давнину звалися кіммерійцями, зараз же зуться утігурами. Далі, на північ від них, займають землі безчисленні племена антив" [16, с.20-21].

"Історія" константинопольця Менандра Протектора дає опис подій 558-582 рр. В 578 р. візантійський імператор Тіберій Константин, не маючи сили протистояти слов'янам, намагався схилити воювати проти них аварського кагана Ваяна. Але перед тим, як свідчить Ме-

нандр Протектор: "...вождь аварів відправив посольство до Даврентія і найважливіших князів склавінського народу, вимагаючи, щоб вони підкорилися аварам і зобов'язалися платити данину. Даврит і вельможі склавінські відповідали: "Чи народилася на світі, і чи зігривається променями сонця та людина, що підкорила собі силу нашу? Не інші нашою землею, а ми чужою звикли володіти. І в цьому ми впевнені, доки будуть на світі війна і мечі" [17, с.433-434].

Вихідець з Єгипту, автор відомого "Діалогу філософії з історією" Феофілакт Сімокатта в своїй "Вселенській історії" дає опис подій 582-602 рр. Займаючи посаду секретаря імператора Мавркія у столиці, він мав можливість користуватися унікальними історичними даними, зокрема стосовно слов'янських старожитностей. Сімокатта наводить імена слов'янських князів того часу – Ардагаста, Мусокія, Пірагаста [18, с.172, 185]. "Мусокія, ...варвари на своїй мові називають царем" [19, с.172]. Це свідчить про становлення основ слов'янської державності вже в VI ст.

Цікавим є повідомлення Феофілакта Сімокатти про те, що троє слов'ян, які не мали зброї, а несли з собою лише кіфари (гуслі) потрапили в полон до візантійців. На допиті в імператора: "Вони відповідали, що по племені, вони слов'яни, що живуть на краю західного Океану, що каган (аварів – А.З.) відправив до них послів з тим, щоб зібрати військову силу, і надіслав почесні дари їх племінним володарям. Дари вони прийняли, але в союзній допомозі йому відмовили" [20, с.161].

У X ст. імператор Константин Багрянородний в своїй праці "Про управління імперією" наводить цікаву інформацію про збирання великим князям Київської Русі дані з підвладних племен: "Коли настає листопад місяць, негайно їх архонти виходять зі всіма росами з Кіава і відправляються в полуддя, що зветься "кружлянням", а саме в Славнії вервіанів (древлян), драгунів (дреговичів), кривичей, северіїв і інших слов'ян, котрі є пактіотами росів" [21, с.51].

Повідомляє Константин Багрянородний і про напрями торгівлі Русі і Візантії: "[Хай буде відомо], що приходять з зовнішньої Росії в Константинополь монокліти з'являються одні з Немогарда (Стара Ладога), в якому сидів Сфендослав (Святослав), син Інгора (Ігоря), архонта Росії, а інші з фортеці Мілініски (Смоленськ), з Теліуци (Любеч), Чернігоги (Чернігова) і з Вусєграда (Вишгорода). Отже, всі вони спускаються рікою Дніпро і сходяться в фортеці Кіава" [22, с.45]. (Тлумачення особливих імен дане за версією автора статті).

В своїй "Історії" Лев Діакон дає опис війни Київського князя Святослава з Візантією. Він навіть порівнює князя Святослава і його військо з героями Троянської війни: "...син Пелея Ахілл був скіфом і походив з місечка під назвою Мірмекіон, котре знаходиться біля Меотідського озера... згодом він оселився в Фессалії. Безперечними доказами [скіфського походження Ахілла] послугують покрій його накидки, скріпленої застібкою, звичка битися пішми, біляве волосся, світло-сині очі" [23, с.78-79].

У "Хронографії" Михаїла Пселла є опис походу Київського князя Ярослава Мудрого проти Візантії в 1043 р., чому автор був безпосереднім свідком: "Незліченна, якщо можна так висловитися, кількість руських кораблів

прорвалася силою або ухилилася від відбиваючих їх на далекіх підступах до столиці кораблів і увійшла у Пропонтіду. Хмара, зненацька здійснена з моря, затигнула імлою царственне місто" [24, с.95].

Про Тавроскіфію (Київську Русь – А.З.) писав візантійський історик XII ст. Іоанн Кіннам: "Є в Тавроскіфії місто, за назвою Кіама (Київ – А.З.), яке переважає всі інші тамтешні міста, вважається митрополією того народу, отримує архієрея з Візантії і користується іншими важливими перевагами" [25, с.261]. З його правителем великим князем Ростиславом імператор Візантії Мануїл Комнін встановив союзницькі відносини: "...був від нього посол також і до Ростислава, котрий правив тоді Тавроскіфію, щоб вести з ним перемовини про союзню війну, – і досяг своєї мети" [26, с.260].

Інший візантійський історик XII ст. Нікіта Хоніат пише про те, що руський народ врятував Візантію від навали половців: "Можливо вони (половці – А.З.) підступили б навіть до... воріт Константинополя..., якби християннейший народ руський і стоячі на чолі його князі (історик виділяє серед них волинського князя Романа Великого – А.З.), не виявили... готовності допомогти римлянам" [27, с.245-246].

Підсумуємо. Праці візантійських істориків охоплюють період часу з IV по XV ст. Опис подій їх автори намагалися вести як з позицій античної філософії, так і християнської моралі. Наукові праці візантійських істориків є невичерпним джерелом інформації з історії Візантії та інших країн світу, в тому числі і Київської Русі. Розроблена в них методика аналізу історичних джерел, вивчення історичних фактів здійснила значний вплив на розвиток світової історичної науки.

Список використаних джерел

1. Досталова Р. Візантійська историографія: характер і форми. // Візантійський часопис. – 1982. – т.43.
2. Бибинов М.В. Историческая литература Византии. – СПб., 1998.
3. Древняя Русь в свете зарубежных источников. – М., 1999.
4. Бибинов М.В. Византийская историческая проза. – М., 1996.
5. Удальцова З.В. Церковные историки ранней Византии. // Византийский временник. – 1882. – т.43.
6. Диль Ш. История Византийской империи. – М., 1948.
7. Там же.
8. Там же.
9. Византийские историки: Дексипп, Эвнапий, Олимпиадор, Малх, Пётр Патриций, Менаандр, Кандид, Ноннос и Феофан Византиец. – СПб., 1860.
10. Там же.
11. Бибинов М.В. Историческая литература... – указ. соч.
12. Византийские историки... – указ. соч.
13. Там же.
14. Прокопий Кесарийский. Война с готами. – Кн. 1-3. – М., 1996.
15. Там же.
16. Прокопий Кесарийский. Война с готами. О постройках. – Кн. – М., 1996.
17. Византийские историки... – указ. соч.
18. Сімокатта Феофілакт. Історія. – М., 1996.
19. Там же.
20. Там же.
21. Константин Багрянородный. Об управлении империей. – М., 1991.
22. Там же.
23. Лев Діакон. Історія. – М., 1988.
24. Михаил Пселл. Хронография. – М., 1978.
25. Кіннам Іоанн. Краткое обозрение царствования Иоанна и Мануила Комнинов. – СПб., 1859.
26. Там же.
27. Никиты Хониата история, начинающаяся с царствования Иоанна Комнина. (1118-1185). – СПб., 1862.

Надійшла до редколегії 30.01.13

А. Зубко, кандидат исторических наук, доц.
КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

НАУЧНЫЕ ИСТОРИЧЕСКИЕ ТРУДЫ В ВИЗАНТИИ

В статье даётся характеристика развития исторических знаний, исторической мысли, исторической науки в Византии.
Ключевые слова: истории хроники, мемуары, исторический факт, исторический факт, античная традиция, византийская историография, византийская энциклопедия.

Zubko A., Ph.D. in History, Associate Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

SCIENTIFIC WORKS OF HISTORY IN THE BYZANTINE EMPIRE

The article provides characteristics of development of historical knowledge, historical thought, and historical science in the Byzantine Empire.
Keywords: histories, chronicles, memoirs, historical fact, historical source, ancient tradition, Byzantine historiography, Byzantine encyclopedias

УДК 94(364)

Г. Казакевич, канд. іст. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

БАЛКАНСЬКІ ПОХОДИ КЕЛЬТІВ 279-277 РР. ДО Н.Е.: ПОГЛЯД З ТОЧКИ ЗОРУ СОЦІАЛЬНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

У статті розглядаються дані античних джерел щодо кельтської навали на Балкани у першій чверті III ст. до н. е. з позицій соціальної антропології. Особлива увага приділена логістичі та харчовим практикам кельтського війська, соціальним та етнодемографічним аспектам міграції давніх кельтів.

Ключові слова: давні кельти, міграції, балканські походи 279-277 рр. до н. е., соціальна мобільність, гендерні ролі, асиміляція.

Міграції давніх кельтів першої чверті III ст. до н. е. відіграли значну роль в етнополітичній історії Балканського півострова. Кельтська навала дестабілізувала ілліро-фракійські племінні утворення у Подунав'ї, завдала потужного удару елліністичним державам та грецьким полісам у Македонії та Фракії, призвела до створення нових політичних утворень, зокрема "царства скордиків" й "держави Тиліс", які упродовж кількох століть помітно впливали на геополітичну ситуацію у регіоні. Кельтська експансія призвела до поширення у регіоні нових форм матеріальної культури, а також етнічного змішання носіїв кельтських мов з місцевим населенням. Таким є традиційний погляд на міграції кельтів, який встановився за понад півтора століття вивчення даного явища істориками й археологами [23; 20, s. 245-272].

Водночас, упродовж останнього десятиліття в історіографії намітилася тенденція до ревізії історії кельтських міграцій. Процес "кельтизації" Балкан розглядається виключно як результат зміни автохтонним ілліро-фракійським населенням етнічної ідентичності, тоді як переселення багатотисячних кельтських племен відкидається як технічно неможливе. У якості підстави для заперечення масових кельтських міграцій наводиться той факт, що на Балканах поширилася лише мода на окремі кельтські речі й латенський художній стиль, але докорінної зміни усього комплексу матеріальної культури не відбулося [див.: 16, 13]. Оскільки аргументи скептиків знаходяться переважно у площині вивчення ідентичностей та практик повсякденного життя давнього населення, видається доцільним розглянути проблему кельтських переселень з методологічних позицій соціальної антропології.

На сьогоднішній день у вивченні міграційних процесів у Давній Європі найбільшого поширення набула концепція Д. Ентоні, який запропонував кілька базових принципів, притаманних більшості переселень. Зокрема, дослідник зазначає, що до міграцій схильні аграрні суспільства, економіка яких сфокусована на використання певного конкретного ресурсу. Міграція становить не хвилю, яка поширюється повільно й охоплює широку територію, а поетапне пересування "стрибками" (leapfrogging) за чітко визначеним і добре відомим ма-

ршрутом. Першими йдуть розвідники (торгівці, найманці, ремісники), потім – основна маса переселенців. Спочатку основний контингент мігрантів складають молоді чоловіки, але згодом статеві-вікова структура вирівнюється. Міграції мають кумулятивний ефект: серед мігрантів переважають особи, які вже змінювали місце проживання. Й навпаки, чим довше населення затримується на одному місці, тим менше воно схильне до зміни цього місця. Міграція є "вулицею з двостороннім рухом", тобто пересування населення в одному напрямку має супроводжувати зворотна міграція, інтенсивність якої залежить від конкретних умов у вихідному та цільовому регіонах [10].

Напередодні міграційних рухів V-III ст. до н. е. у середовищі кельтських племен склалися сприятливі передумови для переміщення населення, хоча вони, швидше за все й не були пов'язані з нестачею ресурсів. За археологічними джерелами виявлено, що у латенський період у Європі не спостерігалось різкого збільшення чисельності населення. Навпаки, у фазах Латен В та С, які співпадають з епохою кельтських міграцій, спостерігається суттєве зменшення кількості поховань у долині Марни, Шампані та в інших ключових областях латенської культури, що ймовірно було наслідком депопуляції цих земель [19, p. 196]. З огляду на це, в сучасній історіографії чинники, які підштовхнули кельтські племена до переселення, прийнято шукати у сфері соціально-політичних відносин. На думку Б. Канліфа, міграційний рух був спричинений прагненням військових ватажків до здобуття матеріальних благ і престижу: "Успішний військовий рейд з захопленням здобичі для подальшого розподілу забезпечував підвищення статусу лідера таким чином, що наступного разу він міг спиратися на більшу кількість послідовників і мати справу з вищим рівнем очікувань. Молоді чоловіки, прагнучи досягти величі, будуть приречені на конкуренцію, яка підживлює цикл, постійно збільшуючи його масштаби" [15, p. 88-90]. У свою чергу, Дж. Колліс припустив, що на певному етапі розвитку кельтського суспільства міграції являли собою реакцію на внутрішню соціальну напругу. На ранньому етапі формування державних структур торгівля або військова активність могли при-